

MƏNƏVİYYAT HAQQINDA ETÜDLƏR

Hörmətli ağsaqqalımız professor Camal Mustafayevin Gürcüstan azərbaycanlılarını mədəniyyət mərkəzində bu yaxınlarda ictimaiyyətlə görüşü gözlənilir. Bununla əlaqədar Ziyadxan Məmmədovun iki il öncə alimin 70 illik yubileyi münasibətilə qələmə aldığı və bu günlərdə redaksiyaya təqdim etdiyi etüdləri dərc etməyi vacib saydıq.

ÜRƏK SÖZÜ

Ziyadxan MƏMMƏDOV

Professor Camal Mustafayev və qubernator Levon Mamaladze

Foto Nadir İdrisoğlunundur

NOVRUZGÜLÜ GECİKİRDİ...

Kəndimizə bayram gəldi, novruz gəldi... Novruzgülü gecikirdi, süfrələrdə səməni də dilə gəldi, haray saldı... Novruzgulu gecikirdi. Mart apreldən borc almışdı. O, borcunu tez qaytardı. Günəş bulud arxasında çöhrəsini gizlətməmişdi. Tez oyandı. Buludları yara-yara nur çilədi, şölə saçdı... Novruzgülü gecikirdi. O, Günəşdən, Novruzdanmı incimişdi? Ziya dolu şöləsini Günəş saldı süfrələrə, səməni də bar-bərəkət rəmzi kimi coşub-daşdı. Novruzgülü gecikirdi... Səbəbini biz bilmirdik. Amma bircə bildik ki, o gələndə nur gətirir, ətrini, rəvnəqini, ləçəyini süfrəmizə səpələyir...

Kəndimizə - Kosalıya xəbər gəldi: Novruzgülü yolda gəlir. O özündən nurlu olan bir insanla - Nurla gəlir, camalından, çöhrəsindən nur tükülən bir insanla süfrəmizə qonaq gəlir, camalından elimizə nur ələyən Camal gəlir...

Camalının gəlişilə elimizin, obamızın süfrəsinə rəvnəq gəldi, xalqımızın Novruz adlı bayramına bayram gəldi. Oğul sevən, övlad sevən, yetirdiyinin gərəyinə dayaq olan kəndimizin camaatı öz oğlunun gəlişinə bir toy qurdu, büsat qurdu. El yeridi. Qarayazı boy qardaşı Borçalıyla Camalının boy atdığı məktəbinə boya gəldi.

Qubernator dəstəyində parlamentin elçiləri, Qarayazı çökəyinin qədir bilən övladları insanlı-

ğın heykəlinə çələng düzdü, müğənnilər coşub-daşdı, şairlərim dilə gəldi - qaynar, coşqun bulaq kimi, bu bulağın nəğmə dolu dodağıyla *Knyaz Aslan* belə dedi:

Bircə gün Vətəndən

Gen gəzən deyil,

Qara gün - acısı,

ağ gün - balıdır.

O təkə Bakının,

Təbrizin deyil,

Bütöv yurdumuzun

ağsaqqalıdır!

DÜŞÜNCƏLƏR

Camal müəllimin 70 illik yubileyində Azərbaycanın və Gürcüstanın müxtəlif bölgələrindən gələn alimlərin, şairlərin, incəsənət xadimlərinin, dövlət məmurlarının çıxışları, kənd ziyalılarının, ağsaqqalların boya-başa çatdığı kənd məktəbinin müəllimlərinin, şagirdlərin ürək sözləri bir-birini əvəz edirdi. Çıxış edənlər böyük filosofun əsərlərini xatırlayır, dahi Nizami haqqında onun yazdığı əsərlərdən misallar gətirir, sanki bu fikirləri onun özünə, şəxsiyyətinə şamil etmək istəyirdilər. Akademik *Kamal Talıbzadə*, dünya şöhrətli alim,

professor – Xəzər Universitetinin rektoru *Hamlet İsaخانlı*, "Gürcüstan" qəzetinin redaktoru *Süleyman Süleymanov*, qubernator *Levan Mamaladze*, Qardabani rayon Məclisi idarə heyətinin başçısı *Levan Caparidze*, Kosalı məktəbinin direktoru *Qəzənfər Məmlioğlu*, müəllim *Qələmzər Kərimova* yubiley təntənəsinin aparıcısı *Aslan İsmayılovun* hər çıxışından əvvəl böyük şəxsiyyətə xoş arzularını söyləyirdilər... Çıxışlar səngimir, mən isə el bayramına çevrilən bu böyük gündə iştirak etdiyim üçün xoşbəxtəm. Xoşbəxtəm ki, Camal kimi şəxsiyyət orta məktəbdə mənə dərs deyib...

Düşüncələr məni xeyli keçmişə – Camal müəllimin gəncliyinə, özünün uşaqlığına aparır. Qardabani orta məktəbinin IX sinfində oxuyurdum... Kosalı kəndinin, Qarayazı elinin ilk qaranquşu Camal Mustafayev Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetini bitirib rayona gəlmişdi. El öz oğlunu qiymətləndirdi. Qardabani Azərbaycan orta məktəbinə direktor təyin olundu. Onun ilk şagirdləri biz olduq – biz IX sinif şagirdləri. Bu xoşbəxtlik bizə nəsib oldu. Məktəbi qurtaranlar təəssüflənir, aşağı siniflərdə oxuyan şagird yoldaşlarımız bizə həsəd apardılar. Xoş lisanlı, həlim qəlblə Camal bizim ürəyimizə yol tapdı. Biz onu sevdik, ona oxşamağa çalışdıq. Bu mümkündür idimi?! Bilmirəm! Bircə onu bilirəm ki, onun dərs dediyi, gələ-cəyə ruhlandığı 13 nəfər – hamımız ali təhsil aldıq. Bəli, ona oxşamağa, onun özünü isə kiməsə oxşatmağa çalışırdıq... Bu gün hamı marksizm-leninizmin üstündən xətt çəkir. Bu ideologiyanın da öz dövrü vardı. Sinfimizdə Leninin rəssam cizgisində gənc-

lik dövrünün portreti divardan asılmışdı. Hər dəfə Camal müəllim sinfə daxil olanda onun düşüncəli çöhrəsinə nəzər salır, bir də divardan asılmış portretə baxırdıq. Bu iki şəxsiyyətin baxışlarında bir oxşarlıq axtarırdıq. Nəzərlərimiz onun xoş təbəssümlü çöhrəsinə dikilirdi. Lakin kəhkəşanda parlayan ulduza elimiz çatmırdı, onun şöləsi zehnimizi işıqlandırırdı...

Bu gün də hamının nəzəri ona – Camalın camalına dikilmişdir. Bu camalda mən təmiz, pak, qaranlığın sinəsini yarıb şölə saçan, zehinləri işıqlandıran bir camal görürdüm. Çıxışlar biri-birini əvəz edirdi. Mən - Camalın 65 yaşlı şagirdi də çıxış edib ürək sözümlü demək istədim. Cürət etmədim. Axı, uşaqılıqdan başlamış ömrüm boyu həyat idealım sandığım böyük insan haqqında sadə jurnalist kimi nə deyə bilərdim. Təntənə iştirakçıları yubilyar haqqında çıxış edir, şəninə sözlər deyir. Mən isə öz ürəyimlə danışıram, Camal həyatının anlarını xatırlayırdım, bu anlarda tarixə dönmən bir əsəri vərəqləyirdim.

Camal dahi Nizamini tədqiq edə-edə, onu öyrənə-öyrənə dahilik səviyyəsinə yüksəlmişdir. O, Nizamini ondan sonra gələn dahilərin fikrində, təfəkküründə axtarmış, Nizamini oxlaqı, mənəvi, xəlqi dəyərlərini araşdıraraq milli, mənəvi dəyərlərin zirvəsinə qalxmışdır. Camal Avropa klassiklərinin Şərq ədəbiyyatına səcdəsini açıqlamış, Nizami həsədini aşkarlamış, elmi traktatlar yaratmışdır. "Gertsen Nizami haqqında" əsərini yazarkən-və onun özünü də tədqiq edərkən, rus klassikinə Pyotr haqqında kəlamı yəqin ki, Camalın yaddaşında həkk olmuşdur:

*POLAD SINAR,
ƏYİLMƏZ*

Camal qəlbi nə qədər həlim və mülayimdir, bahar çiçəyitək kövrəkdir. Bu kövrəklikdə kəskinlik, dönməzlik, sınımazlıq axtaran, onu görən olubmu?! Mən görmüşəm, duymuşam, müşahidə etmişəm. Elin, obanın, millətin taleyi həll olunan yerdə Camalın çöhrəsindən həlimlik, kövrəklik silinmiş, şaxta qədər kəskin olmuşdur. Millətin taleyüklü məsələlərində – "olum, ya ölüm" seçimində Camal əyilməz olmuşdur. Camalın xoş camalı bir anda kəskinləşmiş mövqeyindən, vəzifəsindən, səviyyəsindən asılı olmayaraq öz millətinə dayaq olmayanları, məsləksizləri, alçala-alçala yüksələnləri şaxta kimi sızlatmış, qılınc kimi kəşmişdir.

Camalımızın camalında, varlığında, xarakterində həmişə belə "təzadlar" olub. Belə təzadlardan biri də onun hamını özünü kimi, öz təmizliyi, öz saflığı kimi qəbul etməsi... Dahilərin də səhvi olarmış. Həlim, ilıq nəfəsilə hər birimizin qəlbini hərərətləndirən böyük filosof Camal Mustafayev millət taleyi, milli özünəqayıdış məsələlərində "polad sınaq, əyilməz" kəlamını həyatının mənası hesab etmişdir. Bax, Camalımız belə təzadlar camalıdır!..

P.S. Ömrünü Şərq ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, Nizami dühasının tədqiqinə ünvanlayan böyük insan, alim haqqında bu etüdlər sadə bir jurnalistin hissələri, qənaətləri, Camal nəfəsi ilə isinən, Camal qayğısı ilə dəyərlənən bir insanın ürək sözləridir.

(Məqalə "Gürcüstan" qəzetinin 19 oktyabr 2001-ci il sayından götürülmüşdür).